

Кінаш І. П.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано тенденції, оцінено характер розвитку інфраструктури культури держави та окреслено проблеми її функціонування. Виявлено, що активізація культурних процесів в Україні призвела до зміни в мережі об'єктів культури. Впродовж 2005–2011 рр. скоротилася мережа закладів культури клубного типу, масових та універсальних бібліотек, професійних театрів, шкіл естетичного виховання, проте значно розширилась мережа музеїв та парків. Запропоновано: впровадження системного підходу щодо функціонування інфраструктурних об'єктів культури, приведення їх у відповідність до потреб споживачів; активне залучення позабюджетних коштів на підтримку діючих та побудову нових інфраструктурних об'єктів.

Ключові слова: інфраструктура культури, мережа закладів, забезпеченість, доступність
Табл.: 3. *Бібл.:* 10.

Кінаш Ірина Петрівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту та адміністрування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу (вул. Карпатська, 15, Івано-Франківськ, 76018, Україна)
Email: irinakinash@gmail.com

УДК 338.49

Кінаш И. П.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ КУЛЬТУРЫ УКРАИНЫ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР

В статье выявлены тенденции, произведена оценка характера развития инфраструктуры культуры государства и выявлены проблемы ее функционирования. Активизация культурных процессов в Украине обусловили изменения сети объектов культуры. На протяжении 2005–2011 гг. сократилась сеть учреждений культуры клубного типа, массовых и универсальных библиотек, профессиональных театров, школ эстетического воспитания. Однако значительно расширилась сеть музеев и парков. Предложено: внедрение системного подхода к функционированию инфраструктурных объектов культуры, приведение их в соответствие с требованиями потребителей; активное привлечение внебюджетных средств на поддержку действующих и строительство новых инфраструктурных объектов.

Ключевые слова: инфраструктура культуры, сеть учреждений, обеспеченность, доступность
Табл.: 3. *Библ.:* 10.

Кінаш Ірина Петровна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра менеджмента и администрирования, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа (ул. Карпатская, 15, Ивано-Франковск, 76018, Украина)
Email: irinakinash@gmail.com

УДК 338.49

Kinash I. P.

SPECIFIC FEATURES OF DEVELOPMENT OF INFRASTRUCTURE OF THE UKRAINIAN CULTURE: ANALYTICAL REVIEW

The article reveals tendencies and gives assessment of the character of development of infrastructure of the state culture and reveals problems of its functioning. Activation of cultural processes in Ukraine resulted in changes in the network of the objects of culture. Network of cultural establishments of the club type, public and universal libraries, professional theatres and schools of aesthetic education have reduced during the period from 2005 till 2011. However, the network of museums and parks expanded significantly. The article offers to introduce a system approach to the functioning of infrastructure objects of culture, to bring them in correspondence with requirements of consumers; and to actively attract non-budget funds for support of existing and construction of new infrastructure objects.

Keywords: infrastructure of culture, network of institutions, provision, availability.
Tabl.: 3. *Bibl.:* 10.

Kinash Irina P. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Management and Administration, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (vul. Karpatska, 15, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine)
Email: irinakinash@gmail.com

Вступ. В умовах переходу суспільства до сталого розвитку велика увага приділяється розвитку культури, що розглядається стратегічним фактором економічного та соціального прогресу. Актуальність наукових доробок саме цієї сфери посилюється у зв'язку з активізацією культурних процесів в Україні, які призвели до змін в мережі об'єктів культури. Позитивним аспектом цих змін є підвищена увага до збереження і використання культурної спадщини, захисту національних традицій, можливість приватизації об'єктів сфери культури. Водночас стан і рівень надання послуг у закладах культури не завжди відповідає попиту населення, не в повній мірі спроможний задовольнити творчі інтереси населення, сприяти реалізації талантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми й особливості розвитку інфраструктури культури знайшли своє відображення в наукових дослідженнях таких вчених, як Л. Є. Востряков [1], О. Є. Гриджук [2], В. К. Євдокименко [3], Л. Й. Ситар [4], В. В. Солодовник [5]. Особливості розвитку інфраструктури культури у контексті реалізації соціальної політики держави висвітлені в працях В. І. Куценко [6], Н. М. Цимбалюк [7], Л. Т. Шевчук [8], Ю. Б. Шпильової [9] та ін. Однак, незважаючи на глибину та різноплановість проведених досліджень, тенденції розвитку, оцінка інфраструктури культури та виявлення проблем її функціонування на державному рівні залишається недостатньо вивченими.

Метою статті є дослідження сучасного стану, оцінка розвитку інфраструктури культури держави та виявлення проблем її функціонування.

Основні результати дослідження. До об'єктів інфраструктури культури та мистецтв відносять: демонстратори кіно-відео-фільмів, бібліотеки, театри, кінотеатри, музеї, зоопарки тощо. Нині в Україні інфраструктура культури представлена – 18,5 тис. од. закладами клубного типу, 19,3 тис.

од. масових та універсальних бібліотек, 18,6 тисяч клубних закладів, 2,2 тис. од. демонстраторів фільмів, 570 музеями, 133 професійними театрами та 82 концертними організаціями. Впродовж 2005 – 2011 рр. скоротилася мережа закладів культури клубного типу на 3,1 %, масових та універсальних бібліотек на 2,5 %, професійних театрів на 1,5 %. Найсуттєвіших змін зазнала інфраструктура музеїв, яка розширилася на 30,4 % (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зміни кількості закладів культури та мистецтв в Україні

Показник	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2011 до 2005,%
Кількість закладів культури клубного типу, тис. од.	19,1	18,9	18,8	18,7	18,6	18,5	96,9
Кількість масових та універсальних бібліотек, тис. од	19,8	20,8	20,6	20,1	19,5	19,3	97,5
Кількість професійних театрів, од.	135	138	138	136	140	133	98,5
Кількість музеїв (включаючи філії)	437	458	478	499	546	570	130,4
Кількість демонстраторів фільмів, тис. од	3,3	2,9	2,4	2,2	2,2	2,2	73,3
Кількість концертних організацій	78	79	77	77	83	82	105,1

Джерело : [10, с. 8]

Слід зазначити, що скорочення мережі закладів культури та мистецтв за останні 7 років не призвело до зменшення відвідуваності цих закладів. Спостерігається тенденція до збільшення на 20 % відвідуваності населенням музеїв, на 15,4 % театрів, на 50 % демонстраторів фільмів. Серед усіх закладів культури найпоширенішими серед населення залишаються масові та універсальні бібліотеки. Нині вони стають важливим культурологічним центром, джерелом інформації та місцем неформального спілкування для мешканців багатьох регіонів країни. Особливо це стосується сільських жителів, для яких бібліотека є фактично єдиним джерелом отримання інформації, оскільки на відміну від міських жителів вони в більшості випадків не мають доступу до всесвітньої мережі Інтернет. Проте, значна частина приміщень масових та універсальних бібліотек розміщена у будівлях, які не відповідають сучасним вимогам. Так, у 2011 р. в Україні 13,2 % масових та універсальних бібліотек потребують капітального ремонту та 0,4 % знаходяться в аварійному стані. Найбільше масових та універсальних бібліотек, які потребують капітального ремонту, зосереджено у м. Севастополі (86,7%), Херсонській (26,2%), Донецькій (20,4%) областях. Слід зазначити, що у Полтавській області та, навіть, у столиці кожна третя бібліотека потребує капітального ремонту. Визначивши щільність масових та універсальних бібліотек, нами встановлено, що даний показник є вищим у Львівській (5,79), Хмельницькій (5,72), Івано-Франківській (5,17), Житомирській (4,79) та Вінницькій (4,84) областях. Найменш забезпеченими та доступними такі об'єкти є у Харківській (2,92) та Дніпропетровській (2,54) областях.

Важливими інфраструктурними об'єктами закладів культури та мистецтв є клубні заклади. Нині в Україні

88,6 % функціонують у сільській місцевості, а 11,4 % у міських поселеннях. Визначивши щільність таких об'єктів, нами встановлено, що найдоступнішими та забезпеченішими вони є у Тернопільській (7,55), Хмельницькій (7,16), Львівській (5,98), Житомирській (5,55), Івано-Франківській (5,23), Вінницькій (5,52) областях. Найменше таких закладів зосереджено у Закарпатській (2,11), Донецькій (1,93), Дніпропетровській (1,89) областях. Матеріали досліджень вказують, що велика кількість функціонуючих клубних закладів потребує значного оновлення матеріально-технічної бази. Так, у 2011 р. 36,8 % закладів потребувало капітального ремонту, а 2,5% закладів знаходилися в аварійному стані. Найбільша кількість клубів, які знаходяться в аварійному стані, зосереджено в Херсонській області – 9,5%. Проте, скажімо, у Рівненській області та в столиці такі заклади відсутні.

Досліджуючи тенденції щодо змін у інфраструктурних об'єктах демонстраторів фільмів, нами визначено, що 73,7 % функціонує у сільській місцевості, а 26,7 % у міських поселеннях. Проте у Одеській та Житомирській областях демонстратори фільмів у сільській місцевості взагалі відсутні. Впродовж 2005–2011 рр. в Україні спостерігається тенденція до значного зменшення кількості демонстраторів фільмів. Причиною такої тенденції вбачаємо в розбудові таких видів культур як топ-арт, аудіо-, відеоіндустрія, шоу-бізнес. Визначивши щільність демонстраторів фільмів, нами встановлено, що найдоступнішими та забезпеченішими такими інфраструктурними об'єктами є Івано-Франківська (1,97), Чернівецька (1,67), Хмельницька (1,77), Вінницька (1,43) області. Найменше таких закладів зосереджено у Дніпропетровській (0,055) та Житомирській (0,036) областях.

Серед інфраструктурних об'єктів культури та мистецтв важливу роль відіграють музеї. Саме вони сприя-

ють відтворенню ремесел, передають традиції, художні навички іншим поколінням, формують історичну свідомість та пам'ять, допомагають людям засвоїти нову інформацію. Кількість музеїв в Україні щороку збільшується. З'являються нові музеї. На початок 2012 р. в Україні функціонувало 570 музеїв. Загальна площа музеїв нині складає 11434 тис. кв. м. (44,7 % призначена для експозицій та виставок). Окрім Києва, музеями багаті АР Крим, Кіровоградська, Харківська, Чернігівська області, в кожній з яких функціонує понад 30 музеїв. Слід зазначити, що більшість музеїв підпорядковані місцевим органам влади (65,7 %). Тільки 45 музеїв є національними. Музеї України представлені трьома формами власності – державною, комунальною та приватною. Так, у м. Києві функціонує 20 державних музеїв. А в АР Крим, Закарпатській, Кіровоградській, Миколаївській, Сумській, Херсонській, Чернівецькій областях музеїв державної форми власності немає. Визначивши щільність музеїв в Україні, нами встановлено, що найбільша їх кількість зосереджена у столиці (0,89), м. Севастополі (0,22), Тернопільській (0,20), Кіровоградській (0,18) областях. Найменш доступними та забезпеченими

є ці інфраструктурні об'єкти у Херсонській області, де їх щільність складає (0,03).

Розвиток мережі театрів в Україні за досліджуваний період відбувається суперечливо. Спостерігається урізноманітнення та розширення культурної діяльності, що є результатом демократичних змін, економічних реформ та надання свободи творчості. Матеріали досліджень вказують про те, що в Україні на початок 2012 р. функціонувало 133 театри, з них 46 театрів – драматичних, 34 – музично-драматичних, 29 – лялькових, 10 – дитячих, 7 – музичної комедії та мініатюр, 7 – опери та балету (табл. 2).

Впродовж досліджуваного періоду загальна кількість театрів скоротилася на 2 одиниці. Проте, кількість місць у залах для глядачів дещо розширилася за рахунок, в основному, місць у музично-драматичних театрах. Відрадно є те, що зросла на 7,6 % загальна кількість відвідувачів театрів. Населення України стало частіше відвідувати театри опери та балету (на 23,5%), музичної комедії та мініатюр (на 21,9%), драматичних театрів (на 11,9 %). Слід зазначити, що поживалась цікавістю глядачів дитячих та лялькових вистав. Щільність театрів у регіонах України є

Таблиця 2

Показники діяльності театрів України

	2005	2008	2009	2010	2011	2011 до 2005, %
Кількість театрів усього, од.	135	138	136	140	133	98,5
З них за жанрами						
Опери та балету	7	7	7	7	7	-
Драматичний	44	46	45	46	46	104,5
Музично-драматичний	34	35	35	37	34	-
Музичної комедії та мініатюр	10	9	9	9	9	90
Дитячий (крім лялькових)	12	12	11	12	10	83,3
Ляльковий	28	29	29	29	29	103,6
Кількість місць у залах для глядачів, усього, од.	56790	56394	56448	57619	58191	102,5
Опери та балету	8352	7853	7853	7862	7866	94,2
Драматичний	16905	17015	16896	16568	16380	96,9
Музично-драматичний	19230	19131	19295	20814	21327	110,9
Музичної комедії та мініатюр	3738	3710	3712	3762	3762	100,6
Дитячий (крім лялькових)	3524	3507	3496	3496	3463	98,3
Ляльковий	5041	5178	5196	5117	5393	107,0
Загальна кількість відвідувачів, тис. осіб	6228,4	7007,6	6187,6	6579,8	6698,7	107,6
Опери та балету	637,6	755,3	730,6	781,0	787,5	123,5
Драматичний	1680,6	1893,1	1806,6	1857,3	1881,0	111,9
Музично-драматичний	1964,9	1902,1	1721,3	1930,6	1920,3	97,7
Музичної комедії та мініатюр	408,4	475,9	410,8	429,3	497,9	121,9
Дитячий (крім лялькових)	388,4	676,8	362,3	377,0	412,9	106,3
Ляльковий	1148,5	1304,4	1156,0	1204,6	1200,1	104,5

Джерело: [10, с. 59]

різною. Так, найвищою вона є у м. Києві (0,70), Миколаївській (0,064) області та в АР Крим (0,035). Найменше таких інфраструктурних об'єктів у Вінницькій (0,009) області.

Важливу роль серед інфраструктурних об'єктів культури та мистецтв України відіграють концертні організації, як організації дозвілля населення. На початок 2012 р. їх функціонувало 82 одиниці. До їх складу входять філармонії, гастрольно-концертні об'єднання, концертно-естрадні об'єднання та професійні творчі колективи. Найчисельнішу групу представляють самостійні професійні колективи, адже в 2011 р. в Україні їх налічувалося 39 колективів згаданого типу та 26 філармоній. За своїм статусом концертні організації та самостійні професійні колективи у своїй переважній більшості – це обласні (республіканські), які складають майже половину цієї групи закладів культури. Значну частину із загальної кількості складають і районні – 23. Проте як у цілому, так і за своїм статусом концертні організації розміщені вкрай нерівномірно. Скажімо, близько 30 % концертних організацій зосереджено в столиці. 17 % функціонує у Львівській області. Більшість областей держа-

ви (15) мають по одній такій організації. Із 11 організацій, що мають статус «національних», 10 функціонують у столиці. З чотирьох державних – три «приписані» у столиці, одна – в Одеській області.

Найвищий показник відвідуваності концертних організацій населенням у розрахунку на 100 осіб в м. Севастополі та АР Крим. Дану тенденцію можна пояснити приморським розташуванням регіону, що призводить до відвідуваності цих закладів туристами.

До об'єктів інфраструктури культури та мистецтва належать школи естетичного виховання Мережа шкіл естетичного виховання в Україні за досліджуваний період дещо зменшилась, а чисельність учнів у них має тенденцію до зростання (табл. 3). Переважна більшість шкіл естетичного виховання розміщена (близько 80 %) у міських поселеннях. Слід зазначити, що нині школи естетичного виховання функціонують у всіх регіонах України. Серед усіх областей України лідерами за кількістю таких інфраструктурних об'єктів є Донецька, Дніпропетровська та Харківська області.

Таблиця 3

Динаміка шкіл естетичного виховання в Україні

	Кількість шкіл			У них учнів, тис.		
	2005/06	2010/11	2011/12	2005/06	2011/11	2011/12
Дитячі музичні школи	966	892	889	185,4	184,5	184,4
Середні спеціальні музичні школи	4	6	6	1,7	2,2	2,2
Дитячі школи мистецтва	370	432	435	101,7	124,2	126,6
Дитячі художні школи	124	125	123	20,1	23,9	23,6
Середні художні школи	2	1	2	0,6	0,1	0,6
Дитячі хореографічні школи	12	10	10	2,3	2,2	2,2
Дитячі школи хорового співу	6	9	9	0,9	1,4	1,4
Вечірні школи загальної музичної освіти	2	2	2	0,7	0,7	0,7
Усього	1486	1477	1476	312,4	339,2	341,7

Джерело: [10, с. 68]

Стан приміщень цих шкіл потребує постійних капітальовкладень. Так, із загальної чисельності шкіл естетичного виховання в Україні лише 68,7% шкіл мають власне приміщення, більше половини потребують капітального ремонту, 55% знаходяться в аварійному стані. Визначені проблеми потребують нагального вирішення як на місцевому, так і на загальнодержавному рівнях.

Розвитку інфраструктури культури сприяють парки. Їх основна роль полягає у забезпеченні повноцінного дозвілля населення. Нині їх кількість склала 119 одиниць, що на 19 % більше, ніж у 2008 р. Площа парків нині складає 3743,9 га. Найбільше таких інфраструктурних об'єктів у Донецькій (17), Черкаській (13), Одеській (11) та Луганській (10) областях. На території Херсонщини такі парки взагалі відсутні, а в Івано-Франківській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Хмельницькій областях їх налічується по одному. В цілому значна частина парків недостатньо облаштована.

Скажімо, в 2011 р. на території парків культури АР Крим, Дніпропетровської, Закарпатської, Кіровоградської, Івано-Франківської, Київської, Рівненської, Кіровоградської, Хмельницької, Херсонської, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей не було жодного ігрового автомата та засобу для комп'ютерних ігор. Найкраще ними забезпечені парки Донецької, Тернопільської, Луганської, Миколаївської областей. Нині на території парків культури України розміщено 1985 об'єктів дозвілля, з них 1119 атракціонів та 355 ігрових автоматів.

Особливим інфраструктурним об'єктом культури є зоопарки. Зоопарки відіграють важливе просвітницьке та соціально-культурне значення. Вони допомагають виховувати підрастаюче покоління в дусі охорони природи, пропагують природничо-наукові знання, сприяють збереженню сім'ї. Адаже на сьогодні мало знайдеться подібних установ, де сім'я в повному складі проводить цілий день.

В Україні впродовж багатьох років їх кількість є незмінною – 7 зоопарків, загальною площею 98,3 га. У той час як у Чехії їх понад 20, Німеччині – 56, Великій Британії – 153. Сім зоопарків України загальнодержавного значення і належать до комунальної власності територіальних громад міст. Слід зазначити, що впродовж року українські зоопарки приймають близько 2 млн відвідувачів.

До інфраструктурних об'єктів сфери культури належать і цирку. Цирк завжди залишається улюбленою формою розваг у всіх категорій глядачів. В Україні функціонує 10 цирків. Проте, ці об'єкти розміщені не у всіх регіонах України, що свідчить про те, що більшість жителів держави не мають доступу до цього виду послуг сфери культури. Проте, в окремих регіонах їх існує по два. Так, у АР Крим функціонують Сімферопольський та Ялтинські цирку; у Дніпропетровській області – Дніпропетровський та Криворізький; у м. Києві – Національний цирк України та Дирекція пересувних циркових колективів. Слід зазначити, що Національний цирк України є одним з найстаріших стаціонарних цирків в Україні і його споруда є найбільшою

купольною спорудою столиці. Щороку циркові вистави відвідує близько 2 млн глядачів, п'ята частина яких припадає на столицю.

Висновок. Проаналізувавши аналітичний аспект розвитку інфраструктури культури, нами виявлено наступні тенденції: перебудова структурних потреб населення призвела до зменшення кількості одних об'єктів культури (закладів культури клубного типу, масових та універсальних бібліотек, професійних театрів, шкіл естетичного виховання) та збільшення інших (музеїв та парків); погіршення стану наявної матеріально-технічної бази інфраструктурних об'єктів культури. Серед проблем, які потребують нагального вирішення, є необхідність впровадження системного підходу щодо функціонування інфраструктурних об'єктів, приведення їх у відповідність до потреб споживачів; активне залучення позабюджетних коштів на підтримку діючих та побудову нових інфраструктурних об'єктів культури; підвищення соціальної значущості закладів культури, їх місії та суспільній затребуваності. Адже через культуру, традиції можна убезпечити країну від руйнівної динаміки згаданих тенденцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Востряков Л. Е. Культурная политика: основные концепции и модели / Л. Е. Востряков // Экология культуры. – 2004. – № 1. – С. 79–108.
2. Гриджук О. Є. Пріоритети культурної політики на сучасному етапі суспільної трансформації / О. Є. Гриджук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : Збірник науково-технічних праць. – Вип. 17.6 – Львів : РВВ ЛНТУ України. – 2007. – С. 296-307 – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/17_6/296_Grydzuk_17_6.pdf
3. Євдокименко В. К. Соціальна інфраструктура Карпатського регіону: пошуки перспектив розвитку / В. К. Євдокименко, У. Я. Садова, Л. Т. Шевчук – Чернівці: Прут, 1995. – 78 с.
4. Ситар Л. Й. Стратегічні орієнтири і напрями розвитку інфраструктури сфери культури // Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.07 / Л.Й Ситар; ПВНЗ «Львівський ун-т бізнесу та права». – Л., 2012. – 20 с.
5. Солодовник В. В. Фінансування культури: стан, тенденції, нормативне забезпечення - [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/sekcia_s_s3_8.php
6. Куценко В. І. Соціальний вектор економічного розвитку / В. І. Куценко. – К. «Наукова думка» НАН України, 2010. – 735 с.
7. Цимбалюк Н. М. Соціальні аспекти культурної політики / Н. М. Цимбалюк // Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції «Традиційна культура українського народу в XXI столітті: стан та перспективи розвитку» – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/2010_zb_1_31.php
8. Шевчук Л. Т. Соціальна географія: Навчальний посібник / Л. Т. Шевчук. – К. : Знання, 2007. – 349 с.
9. Шпильова Ю. Б. Основні напрями розвитку і розміщення соціальної інфраструктури в умовах транзитивної економіки / Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01 / Ю. Б. Шпильова; Рада по вивч. продуктив. сил України НАН України. – К., 2006. – 20 с.
10. Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України: [статистичний бюлетень] / Держкомстат України. – К. – 2012. – 92 с.

REFERENCES

- Hrydzjuk, O. IE. «Priorityty kulturnoi polityky na suchasnomu etapi suspilnoi transformatsii» [Priorityty kulturnoi polityki on Suchasni etapi suspilnoi transformatsii]. http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/17_6/296_Grydzuk_17_6.pdf.
- Kutsenko, V. I. *Sotsialnyi vektor ekonomichnoho rozvytku* [Sotsialny vector ekonomichnoho rozvytku]. Kyiv: Naukova dumka, 2010.
- Sytar, L. I. «Stratehichni oriientyry i napriamy rozvytku infrastruktury sfery kultury» [Strategichni orientiri i eg rozvitku infrastrukturi the field of culture]. *Avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08. 00. 07.* , 2012.
- Solodovnyk, V. V. «Finansuvannia kultury: stan, tendentsii, normatyvne zabezpechennia» [Finansuvannya Culture: camp, tendentsii, regulatory zabezpechennia]. http://www.culturalstudies.in.ua/sekcia_s_s3_8.php.
- Shevchuk, L. T. *Sotsialna heohrafiya* [Sotsialna geografiya]. Kyiv: Znannia, 2007.
- Shpylyova, Yu. B. «Osnovni napriamky rozvytku i rozmishchennia sotsialnoi infrastruktury v umovakh tranzytivnoi ekonomiky» [Osnovni napryamki rozvitku i rozmishchennya sotsialnoi infrastrukturi of minds in tranzitivnoi ekonomiki]. *Avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08. 10. 01.* , 2006.
- Tsybaliuk, N. M. «Sotsialni aspekty kulturnoi polityky» [Sotsialni ASPECTS kulturnoi polityki]. http://www.culturalstudies.in.ua/2010_zb_1_31.php.
- Vostriakov, L. E. «Kulturnaia politika: osnovnye kontseptsii i modeli» [Cultural policy: the basic concepts and models]. *Ekologiya kultury*, no. 1 (2004): 79–10.
- Yevdokymenko, V. K., Sadova, U. Ya., and Shevchuk, L. T. *Sotsialna infrastruktura Karpatskoho rehionu: poshuky perspektiv rozvytku* [Sotsialna infrastruktura Carpathian regionu: Poshuk prospects rozvitku]. Chernivtsi: Prut, 1995.
- Zaklady kultury, mystetstva, fizkultury ta sportu Ukrainy* [Mortgages culture, Mistetstvo, fizkulturi is the sport of Ukraine]. Kyiv: Derzhkomstat Ukrainy, 2012.